

Kulturhistorisk karaktärisering och bedömning

Skede kyrka

*Skede socken i Vetlanda kommun
Jönköpings län*

JÖNKÖPINGS LÄNS MUSEUM
Byggnadsvårdsrapport 2004:26

Helene Stalin

Kulturhistorisk karaktärisering och bedömning

Skede kyrka

*Skede socken i Vetlanda kommun
Jönköpings län*

Rapport, foto och ritningar: Helene Stalin. Grafisk design: Anders Gutehall. Tryckning och distribution: Lars-Göran Gustafsson

Jönköpings läns museum. Box 2133. 550 02 Jönköping Tel: 036-30 18 00. E-post: info@jkpglm.se

Utdrag ur tryckta och ajourhållna ekonomiska kartor är återgivna enligt tillstånd: Ur allmänt kartmaterial från Lantmäteriet. Medgivande 94.0133

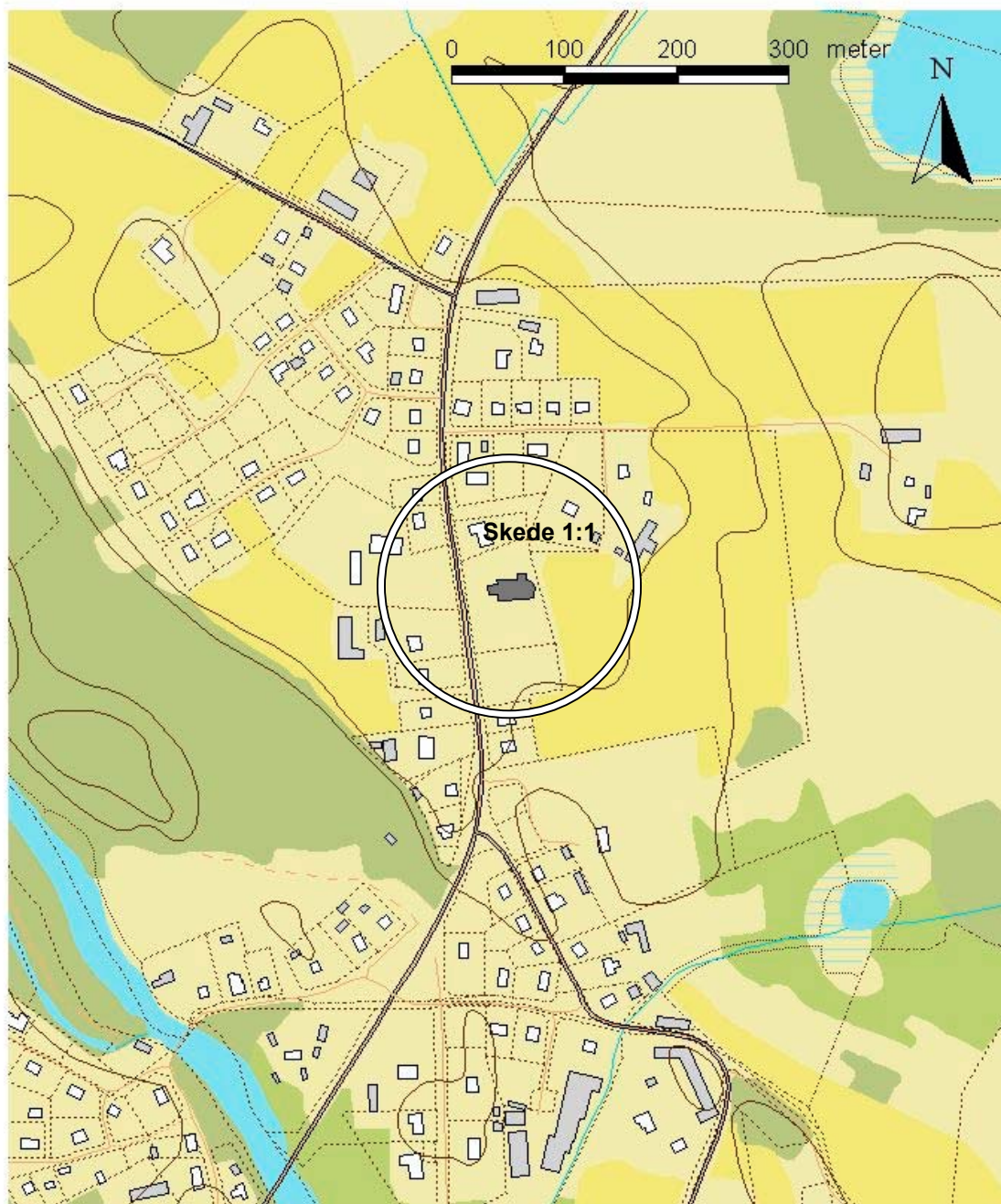
© JÖNKÖPINGS LÄNS MUSEUM 2004

Innehåll

Ekonomiska kartan	4
Inledning.....	5
Bakgrund och omfattning	5
Karaktäriseringens syfte	5
Upplägg och rapport.....	5
Kulturhistorisk bedömning.....	5
Sammanfattande beskrivning	6
Byggnadshistorik.....	7
Beskrivning och historik.....	8
Socknen	8
Kyrkomiljön	8
Kyrkobyggnaden	9
<i>Kyrkans exteriör</i>	9
<i>Kyrkans interiör</i>	10
<i>Kyrkans måleri</i>	11
<i>Kyrkans övriga inventarier</i>	11
Kulturhistorisk karaktärisering och bedömning	11
Sammanfattning.....	12
Referenser.....	13
Tryckta källor	13
Otryckta källor.....	13

Bilagor

Bilaga 1 Fotografier

Figur 1. Utdrag ur ekonomiska kartans blad 6F4C. Skala 1:10 000

Inledning

Uppdraget att göra en karaktärisering av Skede kyrka är föranlett av att Alseda kyrkliga samfällighet, som ingående i Växjö stift skall tillse att det upprättas en vård- och underhållsplan för respektive kyrka. Arbetet med karaktäriseringen av Skede kyrka har främst bestått i att göra en historisk, arkitektonisk och konstvetenskaplig beskrivning av kyrkan fram till idag. Denna beskrivning skall sedan ligga till grund för vård- och underhållsplanen som upprättas. Arbeta med karaktäriseringen påbörjades under vecka 35 och kunde slutföras vecka 44 2004.

Bakgrund och omfattning

Karaktäriseringen av Skede kyrka har genomförts på uppdrag av b s v arkitekter & ingenjörer AB i Värnamo. Läns museet har i sammanhanget fungerat som en underleverantör. Medel för att upprätta vård- och underhållsplaner kommer från den kyrkoantikvariska ersättningen. Kyrkor som är anlagda före 1939 eller omfattas av Kulturminneslagen är aktuella för vård- och underhållsplaner. Ytterligare villkor som skall infrias är att kyrkobyggnaden ännu är i bruk. Rapporten omfattar en genomgång av kyrkobyggnadens historik, beskrivning av exteriör och interiör samt en redogörelse för kyrkans kulturhistoriska värde. Byggnadsantikvarie Helene Stalin vid Jönköpings läns museum har rapportansvarig.

Karaktäriseringens syfte

Karaktäriseringens syfte har varit att genom historiskt material samt en beskrivning av såväl befintlig arkitektur som konstnärlig utsmyckning kunna lyfta fram det kulturhistoriska arv som byggnaden bär på och därmed också synliggöra särskilda kvaliteter som Skede kyrka har. Meningen är att resultaten av karaktäriseringen skall kunna användas som underlag för vård- och underhållsplanen och därigenom i förlängningen som instrument för att kontinuerligt ha med de antikvariska aspekterna vid framtida åtgärder gällande underhåll och eventuella förändringar. Resultaten skall också kunna ingå i länsstyrelsens underlagsmaterial vid beslut i ärenden som rör nämnda kyrkobyggnad.

Uppläggning och rapport

Arbetet har varit uppdelat i en fältdel med inventering och fotografering samt en arkivsökningsdel. De aktuella arkiv som har gått igenom har främst varit länsstyrelsens arkiv över ärenden, med kopior från ATA:s arkiv i Stockholm. Vidare har arkiv och klipparkiv på Jönköpings läns museum använts. I rapporten har hembygds litteratur som anknyter till kyrkan också använts.

Arkivuppgifterna utgör en sammanfattning av genomgångna arkiv och omfattar inte en komplett beskrivning av händelser i kyrkans byggnadshistoria.

Rapporten är upplagd med en inledande kort sammanfattning och en historik med händelser listade i kronologisk följd. Därefter följer en beskrivning av kyrkomiljön och historiken i löpande text, följt av en beskrivning av kyrkans nuvarande utseende. Avslutningsvis finnes en kulturhistorisk värdering och bedömning.

Kulturhistorisk bedömning

En kulturhistorisk bedömning är aldrig definitiv utan kontinuerligt föremål för omvärderingar. Vid bedömning skall hänsyn tas till varje enskild kyrkas värden men även till värden i förhållande till andra kyrkor i stiftet och i övriga landet. Den kulturhistoriska värderingen och bedömningen nämner i de flesta fall inte enskilda byggnadsdetaljer utan beskriver värden och karaktärsdrag i stort.

Inför varje planerad förändring eller större underhållsåtgärd skall tillstånd inhämtas från länsstyrelsen och varje ärende behandlas där från fall till fall. Utifrån den kulturhistoriska värderingen och karaktäriseringen fattas sedan beslut om vilka åtgärder som är berättigade kyrkoantikvarisk ersättning.

Denna rapport skall finnas tillgänglig på Växjö stift, Länsstyrelsen i Jönköpings län, Jönköpings läns museum samt hos Alseda kyrkliga samfällighet.

Sammanfattande beskrivning

Fastighetsbeteckning: Skede 1:1 Församling: Skede Socken: Skede Kommun: Vetlanda Kontrakt: Östra Njudung Samfällighet/Pastorat: Alseda kyrkliga samfällighet Stift: Växjö Län: Jönköping

Skede socken ligger i Vetlanda kommun i Jönköpings läns sydöstra del. Socknen gränsar i norr och öster till Eksjö kommun. Kyrkan är belägen i Skede by ca fem kilometer från kommungränsen mot Eksjö. Skede kyrka uppfördes 1833-1834, då hade församlingen dessförinnan diskuterat ett framtida nybygge under drygt tjugo års tid. Det finns skriftliga uppgifter på att Skede församling hade en kyrka 1290 och sannolikt hade den funnits en på platsen en tid innan dess. Det saknas emellertid mer exakta uppgifter.

Anledningen till att man ville uppföra en ny kyrkobyggnad var att den dåvarande kyrkan ansågs vara för liten. För att ekonomiskt klara av en ombyggnad började församlingen i början av 1800-talet att bygga upp ett kapital. Det tog lång tid och församlingen påverkades precis som idag av oroligheter i omvärlden. 1822 frångick församlingen det tidigare beslutet att bygga till och beslöt istället att uppföra en ny kyrka. Den nya kyrkan uppfördes på nästan samma plats som den gamla.

Församlingsborna fick i uppdrag av leverera sten till det kommande kyrkobygget. En uppgift som fick kontrolleras av tillsyningsmän för att kvaliteten på den sten som levererades skulle vara fullgod. Förutom att bidra med byggnadsmaterial fick församlingsborna erlagga en viss summa pengar. Vidare ålades församlingsborna att även utföra dagsverken. När planeringen för arbetet var klar kunde man 1833 påbörja byggnationen. En bit in i byggperioden uppkom diskussioner angående de ritningar som hade upprättats och godkänts redan 1817. Församlingen ansåg sig veta bättre hur kyrkan skulle konstrueras och man beslöt därför att frånga ritningarna och fortsatt arbeta efter eget tycke. Resultatet blev trots det godkänt av högre instans, sannolikt avses i de skriftliga uppgifterna här Överintendentsämbetet.

Arbetet fortskred enligt planerna och församlingen kunde redan den 27 oktober samma år hålla den första högmässan i den nya kyrkan. Arbetet med att inreda kyrkan pågick emellertid ytterligare en tid och först 1837 genomfördes den formella invigningen av Skede kyrka av dåvarande biskopen Esaias Tegnér.

Byggnadshistorik

- 1290 Första skriftliga belägg för att Skede hade en egen kyrka. (Nilsson, H. 1977)
- 1520 Reformationen förändrar. Skede församling blir ett annex till Alseda. (Nilsson, H. 1977)
- 1600-tal Specifika inventarier – kyrkklocka. En av Skede tre kyrkklockor tillverkas. En annan äldre är medeltida men saknar närmare datering. (Nilsson, H. 1977)
- 1804 Specifika inventarier – kyrkklocka. Skede kyrkas tredje klocka tillverkas. (Nilsson, H. 1977)
- 1817 Ritning av Skede nya kyrka godkänd. (Nilsson, H. 1977)
- 1834 Länsbyggmästare Carl Robert Palmér upprättade en ny ritning för Skede kyrka. (Cinthio, E. 1993)
- 1833-34 Nybyggnad – Kyrkan i sin helhet uppförs. (Nilsson, H. 1977)
- 1835 Fast inredning – orgel. Skede kyrka fick orgel av orgelbyggaren Sven Nordström i Norra Solberga. (Nilsson, H. 1977)
- 1837 Invigning. Skede kyrka invigdes. Förrättningen hölls av biskop Esaias Tegnér. (Cinthio, E. 1993)
- 1846 Specifika inventarier – altartavla. Sven Gustav Lindblom målade Skede kyrkas altartavla där nattvarden gestaltades. (Cinthio, E. 1993)
- 1918 Ändring – restaurering. Arbetena omfattade åtgärder gällande nummertavlor, korbänkar, predikstol samt insättning av korfönster utsmyckade med ornament i svagt grönt respektive rödbrunt. (Cinthio, E. 1993)
- 1919 Specifika inventarier – altarskåp. Medeltida Mariaskulptur från Skede gamla kyrka. (Nilsson, H. 1977)
- 1927 Fast inredning – orgel. Skede kyrka får en ny orgel tillverkad av Åkerman & Lund. Den äldre orgeln blev i samband med detta i det närmaste kasserad. (Nilsson, H. 1977)
- 1935 Teknisk installation – el. Den tidigare provisoriska installationen av el ersattes nu med en gedigen sådan. (Nilsson, H. 1977)
- 1950 Teknisk installation. Klockringningen i Skede kyrka kom från och med 1950 att göras med hjälp av elektrisk kraft. (Nilsson, H. 1977)
- 1953 Ändring – restaurering. Takputsen knackades ner och ersattes med ny. I samband med detta arbete lades glasullsmattor på för att förbättra isoleringen. Inne i kyrkan togs de gamla kaminomfattningarna bort. Vidare ökades koret genom att den främre bänkraderna togs bort. Bak i kyrkan gjordes samma sak för att där göra utrymmet under läktaren större. Sakristian fick under denna tid ett nytt golv. Vidare installerades i en av sakristians väggar ett inmurat kassaskåp. Restaureringen inbegrep också en omdanande färgsättning av kyrkorummet. (Nilsson, H. 1993)
- 1953 Återinvigning. Efter genomförd renovering kunde Skede kyrka nu återinvigas. (Nilsson, H. 1977)

-
- 1954 Fast inredning – orgel. Skede kyrkas orgel byggdes om för att förbättra ljudet och öka spännvidden i dess kapacitet. Ombyggnationen utfördes av O Rydén. (Cinthio, E. 1993)
- 1969 Specifika inventarier – dopfunt. Skede kyrka försågs med en ny dopfunt tillverkad av Tranås stenhuggeri. Tillhörande dopfat utfördes av Fongs gelbgjuteri i Gränna. (Nilsson, H. 1977)
- 1970, 1974 Vård/underhåll. Restaureringsarbeten av fasad och interiör genomfördes under ledning av J Dahls arkitektfirma i Tranås. Åt gårderna omfattade bland annat omputsning och installation av vindfång i vapenhuset. (Cinthio, E. 1993)
- 1987-1988 Vård/underhåll – interiör. Omfattande renoveringsarbeten av Skede kyrkas interiör genomfördes under ledning av arkitekt Per Rudenstam. Arbetena omfattade bland annat ommålning av väggar och fast inredning, sänkning av golvet innanför altarringen samt uppförande av läktarunderbyggnad. (Cinthio, E. 1993)
- 1990 Specifika inventarier. Skede kyrka fick två målningar uppsatta i koret, på vardera sida om altartavlan. Målningarna är utförda av Axel R Lindholm och hängde ursprungligen i Värmdö kyrka. (Cinthio, E. 1993)

Beskrivning och historik

Socknen

Skede socken ligger i norra delen av Vetlanda kommun. I norr gränsar socknen till Linköpings stift och Mellby och Edshults socknar, i sydost till Alseda socken och i sydväst till Vetlanda. Landskapet är till lika delar präglad av uppodlad mark som av skog. Terrängen är flackare i Skede socken än i många av de omgivande socknarna. Bebyggelsen präglas av mindre jordbruksenheter och i byarna har det under 1900-talet också uppförts flera egna hem där familjernas utkomster istället var kopplade till någon av industrierna i kommunen eller till det serviceutbud som i takt med att byarna och samhällena kom att växa krävdes av kommunen.

Dock kan man i likhet med flera andra socknar i Vetlanda kommun se ett likartat mönster över en förhållandevis välbevarad bebyggelse. Detta framgår än tydligare om byar och samhällen av liknande storlek i länets västra del används som jämförande exempel. Anledningen till detta är sannolikt att den myckna småindustrin aldrig har kommit att påverka länets östra kommuner i samma utsträckning. Det förde också med sig att den lokala byggtraditionen till stora delar kunde förbli opåverkad av nya stilideal och material.

I Skede socken finns en förhållandevis rik representation av fornlämningar. De utgörs till stor del av lämningar från bronsåldern i form av tolv stora rösen. Sammanlagt finns i socknen 34 fornlämningar. Det är framförallt kring Stora Röslida, ett par kilometer norr om Skede, och norr om Rösatorp, cirka två kilometer söderut från Skede, som koncentrationerna finns.

Kyrkomiljön

I Skede möts fyra vägar, färdvägarna från Sjunnen och Holsbybrunn i söder och Mellby och Kråkshult i norr. Bebyggelsen är långsträckt i nordsydlig riktning och utgörs numera till övervägande delen av friliggande egna hem.

Skede kyrka har en central placering byn, där den ligger på östra sidan om färdvägen genom byn. Mitt emot finns en parkering och innanför den ligger skolan. Kyrkans läge visar med stor tydlighet att den är en kyrka mitt i byn, då den därtill gränsar till fotbollsplan samt åkermark.

Till skillnad från många andra landsortskyrkor ligger kyrkotomten i nivå med övrig bebyggelse. Skede kyrka utgör därför inte något tydligt landmärke för omgivningen. Upplevelsen av kyrkobyggnaden blir istället överraskande, då besökaren först ser kyrkan från ett relativt kort avstånd.

Kyrkotomten omges av en stenmur. Dock har man på den senast utökade delen av kyrkogården inte anlagt någon mur. Istället avgränsas den av häck. Till kyrkomiljön hör förutom kyrkobyggnaden också två senare uppförda ekonomibyggnader. Den ena utgör ett garage medan man i den andra förvarar de redskap som behövs för skötseln av kyrkotomten i sin helhet.

Kyrkotomten indelas av grusgångar, vilka mot gräset avgränsas av cementsocklar. I anslutning till fastighetsgränsen finns flera träd och inne på kyrkotomten enstaka lägre träd av mer dekorativ karaktär. Gemensamt för träden är dock att de både skapar en markering mellan den profana, omgivande miljön och samtidigt blir rumsskapande för kyrkotomten. Grönyterna är väl sammanhållna och de friliggande rabatterna förhållandevis få. Istället koncentreras blomsterplanteringarna till de enskilda gravvårdarna. Fortfarande använder man sig av lågklippta häckar för att skapa avskildhet mellan rader av gravvårdar.

Kyrkobyggnaden

Skede kyrka uppfördes 1833-34. Den kom då att ersätta en medeltida kyrka som församlingen ursprungligen hade tänkt att bygga till men som istället kom att rivas och ersättas med enför tiden modern kyrkobyggnad. Kännetecknande för byggnationen av Skede kyrka är att uppförandet var en angelägenhet för alla församlingsbor. Var och en var delaktig efter sin förmåga och de som hade gårdar fick utöver skyldigheten att utföra dagsverken och bidra med en viss penningssumma även lämna byggmaterial i form av sten.

De ursprungliga ritningarna till Skede kyrka gjordes redan 1817 och godkändes. När kyrkobygget 1833 påbörjades hade församlingen delvis kommit på andra tankar och beslöt att frångå de upprättade ritningarna och tillsammans med byggmästaren C R Palmér fortsatt arbeta utifrån de nya önskemålen. Kyrkobygget fick på så vis en ännu starkare förankring bland församlingsborna och resultatet blev bra. Enligt uppgift hade ingen något att erinra om det faktum att församlingen hade tagit egna beslut.

Skede kyrka är tydligt nyklassicistisk till sin form. Kyrkobyggnaden är snarlik många andra kyrkor som uppfördes under den tid när Esaias Tegnér var verksam som biskop. Vanvärdigt benämns dessa kyrkor ibland som så kallade Tegnér-lador. Man bör dock uppmärksamma det faktum att kyrkorna ritades av olika arkitekter och likt Skede också till dels fick lokal prägel. Detta göra att man vid närmare bekantskap med Skede kyrka upplever dess särdrag och kvaliteter.

Skede kyrka vilar på en murad grund av kvaderhuggen sten. Murverket är uppförts av natursten från trakten. Muren har sedan putsats och på traditionellt vis vitkalkats. Fönstren är av trä och flertalet försedda med bågformade avslut. Några fönster i anslutning till sakristian är blyinfattade. Bågarna i sin tur är målade i en grå kulör. Takfallen och tornhuven är belagda med bandfalsad och målade plåt.

Kyrkans exteriör

Skede kyrkas fasad fordrar uppmärksamhet om besökaren skall kunna se kyrkobyggnadens särdrag och kvaliteter. Förutom ett sammanhållet murverk i grov puts med släta omfattningar kring fönster och portar har kyrkobyggnaden omsorgsfullt utformade fönster. Kyrkan har därtill takfall med fina plåtarbeten.

Värd särskild uppmärksamhet är entréernas utformning. Portarna vid ingången till vapenhuset samt den södra ingången har dubbla dörrblad som är rikt bearbetade och har ett tydligt nyklassicistiskt formspråk. Respektive dörrblad har två speglar. Den nedre delen har en utanpåliggande spegel med listverk och skiva med diagonalt ruttmönster. Den övre spegeln, tillika den med utanpåliggande listverk, har en skiva med vertikalt stavmönster. Uptill bärs listverket upp av konsoler.

Vid utformningen av tornet har man i likhet med portarna lagt ner stor omsorg. På tornets murväggar finns såväl runda fönster som fönster i stil med långhusets och koret, vilka upptill avslutas med en

bågform. I öppningarna för kyrkklockorna går bågformen igen och öppningarna avgränsas från varandra genom kapitålförsedda pelare. Ovan öppningarna är tornet i det närmaste flackt. Där tar en lanternin vid och upptill avslutas tornet av ett kors i guld fäst i en klotformad bas.

Kyrkans interiör

Skede kyrkas interiör är präglad av såväl nyklassicism som sentida förändringar. Kyrkorummet är stort och på traditionellt vis koncentrerat till långhuset. Färgsättningen är ljus och intrycket domineras av väggarnas vita murar.

Golvbräderna är klarlackade och taket putsat och vitmålat. De fasta snickerierna domineras av en vit kulör till vilken man har arbetat med kontrasterande kulörer i

Av äldre fotomaterial framgår att kyrkorummets väggar under omkring 1920 hade ett arkitekturbundet tillika dekorativt måleri, vilket till dels också fortsatte i taket. Motivvalet var tydligt klassiserande med pilastrar som anspelade på altartavlans omfattning. Sannolikt hade även väggfälten en fond i färg, eftersom kontrasten till det ljusa taket är stor. En del av denna utformningen av kyrkorummet tillkom sannolikt i samband med den omfattande renovering som Skede kyrka genomgick under åren 1916-1918. Arbetena genomfördes efter ritningar arkitekt O Hökerberg. För arbetets ledning svarade byggmästare Gustavsson.

Under senare tid kom det murbundna måleriet att målas över med vit färg. Istället för att som tidigare fästa uppmärksamheten på såväl altartavla som dekorerade väggfält gjordes kyrkorummet mer spartanskt. Som en kompromiss till det nyvunna enkelheten fick fönstren i koret ett dekorativt måleri i gröna respektive röda kulörer. Färgen är påstruken och kornig men på samma gång transparent till sin natur, vilket silar in ljuset i koret. Till skillnad från färgade glas eller motiv skapade av tillskurande och blyinfattade färgade glas har Skedes målade korfönster en mer renodlad dekorativ karaktär. Formspråket är inte typiskt sakralt utan skulle snarare kunna beskrivas som voluter.

Vidare flankerades altartavlan av två nytillkomna målningar och de med bibliska motiv. Treindelningen i anslutning till altaret är klassisk men då altartavlan och de två flankerande målningarna saknar egentliga beröringspunkter utgör utsmyckningen ändå inte någon triptyk.

De slutna bänkkvarteren har kyrkorummet fått behålla, dock har de under senare tid fått en mörkare bemålning inuti än vad de hade kring sekelskiftet 1900. Vid den omfattande renoveringen som gjordes 1953 togs de främre och bakre bänkarna bort för att öka det fria utrymmet framme i koret liksom under läktaren.

Under 1980-talet fick Skede kyrka en läktarunderbyggnad. Den utformades av arkitekten Per Rudenstam och kännetecknas framförallt av rena former och goda materialval. Utformningen av läktarunderbyggnaden är på samma gång både underordnad det ursprungliga rummet som självständig. Den talar sin tids arkitektoniska språk istället för att försöka anpassa den nya funktionen till befintligt formspråk. I samband med att läktarunderbyggnaden gjordes installerades också en glasad dörr innanför dörren mellan vapenhuset och långhuset. Skälet till att detta gjordes är dubbelt, främst beror det på att man tidigare hade ett kallras från vapenhuset men där fanns också en tanke att genom den nya dörren behålla funktionen som avskiljare mellan vapenhuset och långhuset men samtidigt släppa in ljus åt båda hållen.

Kyrkans måleri

Kännetecknande för måleriet i Skede kyrka är altartavlan och de två flankerande målningarna. De sistnämnda avslutas upptill av bågformen, vilken tar upp formen som också finns i korfönstren. Altartavlan gestaltar nattvarden med Kristus i mitten och målades 1846 av Sven Gustav Lindblom, som flitigt anlätades av församlingar i syfte att beställa altartavlor. Målningarna gestaltar Kristus bland folket. På korets norra sida skildras den lyssnande Kristus tillsammans med en kvinna och på motstående sida

syns den strålande Kristus sittandes vid ett bord tillsammans med två män, sannolikt lärjungar. Här handlar det inte om den lyssnande Kristus utan snarare en ledare pekandes med hela handen.

Vidare finns på långhusets norra sida två änglamålningar av konstnären Frid. En tredje målning av Frid hänger i sakristian och därtill en fjärde i utrymmet under läktaren.

Kyrkans övriga inventarier

I Skede kyrka finns det altarskåpet från Skede gamla kyrka bevarat. I nuvarande skick saknar altarskåpet dörrar och de skulpturer som ursprungligen hade sina platser där. Enligt de undersökningar som har gjorts av altarskåpet bör det datera från 1100-talet. När Skede gamla kyrka revs förpassades altarskåpet till enundanskymd plats och under nämnda period kom det att berövas på del av sin ursprungliga utrustning. Altarskåpet har dock under senare tid uppmärksamats och åter flyttats in i kyrkorummet. I Skede nya kyrka är det dock placerat på långhusets södra vägg.

I Skede kyrka finns också en Madonnafigur eller som kyrkoherden benämner den en Mariafigur figur. I egenskap av att symbolisera modersgestalten har dopfunten under senare tid placerats i anslutning till Mariafiguren. Skulpturen har enligt uppgifter flera gånger varit utlånad till barnafödande kvinnor i församlingen, då den ansågs kunna ge en smärtlindrande effekt.

Dopfunten i Skede nya kyrka utgör en senare tillkommen inventarie. Den kännetecknas av stilistiska figurer i relief och beställdes från Tranås stenhugger, där den färdigställdes 1969. Till dopfunten hör ett dopfat som utformades av Fongs Gelbgjuteri i Gränna.

I speglarna på läktarbyggnaden har skulpturer av evangelisterna placerats. Sannolikt kan figurena tidigare ha suttit på läktarbröstet till Skede gamla kyrka. Läktarunderbyggnadernas väggar är ofta smyckade med hela eller delar av läktarbröst från en äldre kyrka.

I likhet med flera andra kyrkor som har efterträtt en äldre medeltida kyrka har även Skede kyrka ett medeltida krucifix. Krucifixet var under en period uppsatt i sakristian men i samband med renoveringen av kyrkan 1953 fick det en ny placering på långhusets norra sida.

Kulturhistorisk karaktärisering och bedömning

Skede kyrka uppfördes 1833-34. Invigningen hölls av biskop Esaias Tegnér och skedde först 1837. Kyrkobyggnaden kännetecknas av en likartad form och volym som samtidens kyrkor gavs. Dock är det viktigt att ta sig tid och även se de för Skede kyrka kännetecknande särdragen. Kyrkan är viktig både som ett tidstypiskt exempel på dåtidens myckna kyrkobyggande samtidigt som byggnaden uppvisar unika föremål och utsmyckningar.

Kyrkomiljön kännetecknas av att kyrkotomten till skillnad från många andra landsortskyrkor ligger i nivå med övrig bebyggelse. Kyrkogården är på traditionellt vis integrerad i kyrkotomten. Gravvårdarna är placerade i rader och avgränsade från varandra genom lågt klippta häckar. Värt att notera är att mindre träd har planterats inne på kyrkotomten och på så vis fungerar rumsbildande. För att utveckla de olika rumsbildande inslagen utanför kyrkobyggnaden skulle väggen till redskapsboden, den som vetter ut mot gravvårdarna, kunna förse med en mer medveten plantering. Där finns idag tecken på att man har påbörjat en platsbildning och det faller sig naturligt eftersom gången fram till platsen utgör en axel, vilken löper från kyrkans södra ingång.

Särskilt viktigt att lyfta fram är korets bemålade fönster, vilka både beträffande teknik och motivval skiljer sig från flertalet andra bemålade kyrkofönster. Motivet är inte sakralt utan rent dekorativt och har tydliga likheter med utsmyckningar i form av voluter. Skede kyrka har därtill en ovanligt omfångsrik samling av medeltida träskulpturer, vilka till dels ingår i ett gammalt altarskåp men till stor del är fristående.

Därtill uppvisar kyrkorummet ett gott exempel på en läktarunderbyggnad, vilken utgör en nutida förändring, kan ha ett modernt formspråk som både underordnar sig befintligt kyrkorum samtidigt som det tillför kyrkorummet kvaliteter. Nämda läktarunderbyggnad försöker inte utgöra en del av den äldre fasta inredningen utan står för sin egen tid och de byggmaterial den är uppförd av. Samtidigt har arkitekten Per Rudenstam givit underbyggnaden ett klassiskt formspråk som tar upp de arkitektoniska huvuddragen i kyrkobyggnaden. Läktarunderbyggnaden har även tillfört en dörr mellan hallen under läktaren och porten in till vapenhuset. Detta extra dörrpar möjliggör att sätta upp de ursprungliga dörrarna i vapenhuset och låta de nya glasade dörrarna öka kontakten mellan kyrkorummet och vapenhuset.

Sammanfattning

- Skede kyrka 1833-1834 och utgör en typisk nyklassicistisk kyrkobyggnad, vilket innebär att den i första hand inte uppmärksammas för sina särdrag utan för att den utgör ett gott exempel på den tidens kyrkoideal.
- Kyrkotomten utmärker sig genom att den ligger i nivå med den omgivande bebyggelsen. Detta kan i sig utgöra ett särdrag för kyrkomiljön, vilket poängterar kyrkans roll som liggandes mitt i byn.
- Kyrkotomten begravningsplats är flack men har fått en del rumsbildande inslag, bland annat i form av mindre träd. Dessa är viktiga att uppmärksamma, framförallt i samtal om hur en planering för återplantering och framtida föryngring av kyrkotomtens växter läggs upp.
- Interiört handlar Skede kyrkas särdrag till stor del om de utsmyckade korfönstren. Genom de centrala placeringarna utgör de ett blickfång i kyrkorummet och därmed automatiskt även stora kulturhistoriska värden.
- De lösa inventarierna som är viktiga för kyrkorummet representeras till stor del av träskulpturer, vilka tidigare fanns i Skede gamla kyrka. Det kyrkorum vi idag möter är därför ett resultat av flera hundra års kyrkliga traditioner och kan på så vis också fungera som förebild när det i framtiden blir aktuellt att diskutera eventuella förändringar. Tidsavlagringar kan fogas till varandra utan att den ursprungliga arkitekturen eller kyrkorummets genuina karaktär behöver gå förlorad.
- Skede kyrka uppvisar även nytillkomna särdrag värda att uppmärksamma. Här kan nämnas dess läktarunderbyggnad. Där har arkitekten arbetat mycket gestaltande med utgångspunkt i det ursprungliga kyrkorummet, församlingens önskemål om en mer användarvänlig kyrka och löst uppdraget genom att använda ett enkelt formspråk och gedigna material.

Referenser

Tryckta källor

Nilsson, H. 1977. Skede kyrka, Från medeltiden till år 1977. Stockholm.
Cinthio, E. m fl. 1993. Kyrkobyggnader 1760-1860. Uppsala.

Arkiv

Jönköpings läns museums arkiv (JLM)

Länsstyrelsen i Jönköpings arkiv, med kopior ur ATA:s arkiv (JLST)

Tekniska och administrativa uppgifter

Jönköpings läns museums dnr: 163/2004
Beställare: b s v arkitekter och ingenjörer
Fastighetsägare: Skede församling, Svenska kyrkan
Rapportansvarig: Helene Stalin
Foto: Helene Stalin
Län: Jönköpings län
Kommun: Vetlanda kommun
Socken: Skede socken
Fastighetsbeteckning: Skede 1:1
Belägenhet: Ekonomiska kartans blad 6F4C
Koordinater: X=6372.0200 Y=1462.2500
Dokumentationsmaterialet förvaras i Jönköpings läns museums arkiv